

ІННОВАЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У САДІВНИЦТВІ УКРАЇНИ

Розглянуто інноваційні засади відтворювальних процесів у садівництві, визначено особливості відтворення плодово-ягідних насаджень в сучасних умовах господарювання, опрацьовано напрями подолання негативних тенденцій та забезпечення сталого розвитку галузі.

Україна має значні переваги перед сусідніми державами за природно-економічним потенціалом для високоефективного ведення товарного садівництва, важливе соціально-економічне значення якого зумовлене винятковою продовольчою та лікувальною цінністю продукції (плодів та ягід). Втім нагального вирішення потребує формування інноваційного потенціалу, передусім на стадії створення та продуктивного використання плодово-ягідних насаджень.

Питанням розвитку та ефективного функціонування галузі садівництва присвячені роботи О.М. Шестопаля, О.Ю. Єрмакова, В.В. Юрчишина, І.І. Червєня, В.А. Рульєва, І.І. Лукінова та ін. Однак з огляду на особливості й тенденції сучасних змін у розвитку промислового садівництва України, пов'язаних із глобалізацією світової економіки, посиленням конкуренції між світовими товаровиробниками садівницької продукції, інвестиційним вакуумом у галузі, дослідженням комплексу питань інноваційного розвитку галузі набувають виняткової актуальності.

Метою статті є опрацювання інноваційних засад відтворювальних процесів та визначення їх особливостей у садівництві в сучасних умовах господарювання.

В основу організації планомірного відтворення насаджень плодових і ягідних культур передусім покладено повне врахування їх біологічних особливостей, змін технології виробництва садівницької продукції, напрямів її господарського використання, характерні особливості багаторічних насаджень, що включають необхідність їх завчасної закладки, часто набагато раніше, ніж перестануть функціонувати існуючі. Лише в такому разі досягається планомірність оновлення садів і ягідників і безперервність виробництва садівницької продукції.

В справі організації процесів створення (відтворення) і продуктивного використання плодових і ягідних насаджень важливо враховувати, *по-перше*, що процес їх створення не можна «законсервувати» (як це інколи робиться щодо інших об'єктів основних засобів виробництва) та перенести на інший період, вони або нормально ростуть і розвиваються,

або ж відстають у рості і розвитку чи просто гинуть. Не врахування цієї особливості в практичному садівництві часто призводить до значних втрат коштів і праці. *По-друге*, планомірність і безперервність у часі (маємо на увазі певну сукупність господарств) все більше стає одним із найважливіших факторів інтенсифікації садівництва. Це пояснюється тим, що саме через нові насадження повсякчас реалізуються найновіші досягнення науково-технічного прогресу в садівництві. *По-третє*, сучасною, все більш охоплюючою тенденцією в багатьох країнах Європи і Америки є скорочення тривалості створення і продуктивного використання плодових і ягідних насаджень, що дає змогу швидше оновлювати сортовий склад садів і ягідників і, таким чином, повніше використовувати цей найефективніший фактор інтенсифікації садівництва та оперативніше реагувати на зміни кон'юнктури ринку садівницької продукції. Нині ці процеси притаманні й вітчизняному садівництву [1].

Процеси створення (відтворення) й продуктивного використання плодових і ягідних насаджень є основою функціонування садівництва як галузі сільського господарства. Багаторічні насадження, на відміну від інших основних засобів виробництва, які використовуються в садівництві, самі створюють новий продукт, чим і визначається їхня вирішальна роль у формуванні ефективності всіх складових виробництва в галузі.

Однією з характерних особливостей плодоягідних насаджень є те, що вони створюються безпосередньо в сільськогосподарських підприємствах і практично не проходять стадії обміну (реалізації), тобто не мають товарної спрямованості. Ці чинники й ряд інших мають вирішальне значення у справі формування садів і ягідників (рис.).

Особливостями відтворення плодово-ягідних насаджень зумовлений характер інноваційних процесів у садівництві, зокрема до них слід віднести: поетапність формування інноваційного потенціалу залежно від технології створення насаджень; вплив природних чинників на часові параметри реалізації інноваційних проектів; залежність від розвитку інфраструктури садівницького підприємства, територіальної організації, спеціалізації, концентрації та науково-виробничої інтеграції, наявності спеціалізованих науково-дослідних установ, розвитку селекції, розсадництва та ін.

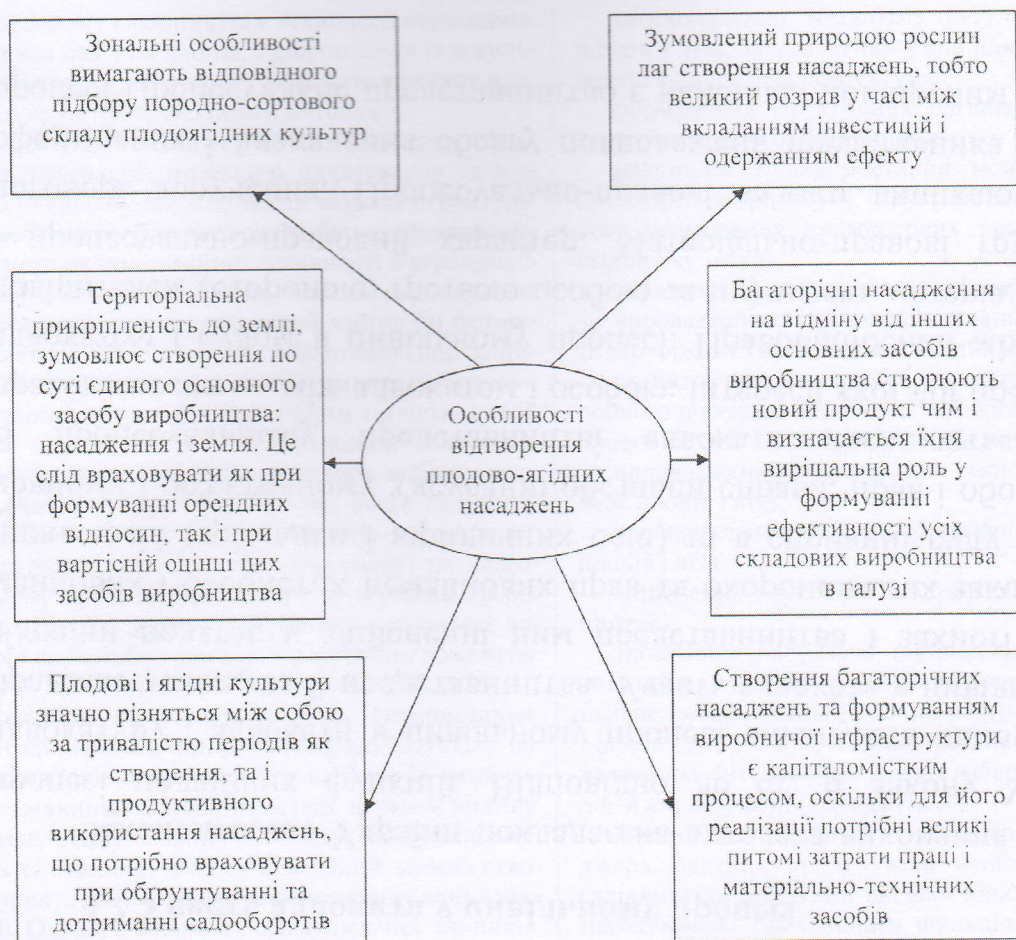

Рис. Особливості відтворення плодово-ягідних насаджень

Природою плодових та ягідних рослин зумовлюються значні вікові зміни їх продуктивності. Урожайність насаджень в перші роки плодоношення зростає, потім після періоду стабільності вона починає різко знижуватись, аж до повної втрати продуктивних якостей. Проте період максимальної продуктивності насаджень можна продовжити застосуванням ряду технологічних прийомів. Як наслідок, на відміну від інших основних засобів виробництва, плодові та ягідні насадження в процесі їх використання можуть поліпшити свої продуктивні якості. Для цього необхідно в конкретних умовах виробництва в залежності від сортового складу і типу насаджень визначати оптимальні строки його продуктивного використання, які передують зниженню урожайності, погіршенню якості продукції, збільшенню її собівартості та трудомісткості.

Проблема розвитку науково-технічного прогресу є надто актуальною в промисловому садівництві. Хоча більшість садівницьких підприємств з обережністю впроваджують інноваційні технології вирощування й сорти плодових і ягідних культур, спостерігається тенденція щодо використання іноземних технологій вирощування та імпортного садивного матеріалу. Вітчизняними вченими-селекціонерами проводиться цілеспрямована робота по створенню нових плодових і ягідних культур.

В Україні вирощуванням садивного матеріалу плодових та ягідних культур займаються 173 господарства, в т.ч. 10 наукових та 53 спеціалізованих установ [4]. За останні 13 років районовано 160 нових вітчизняних сортів плодових і ягідних культур, у тому числі яблуні — 19, груші — 26, черешні — 17, персика — 15, чорної смородини — 16, які за своїми показниками наближаються до світового рівня, або перевищують його [2]. Проте, всупереч світовим тенденціям, розсадницькими господарствами в останні роки вирощувалося 33 % садивного матеріалу зерняткових і понад 21 % кісточкових культур не районованих сортів або вже знятих з державної реєстрації, що фактично гальмує процес впровадження у виробництво нових сортів. Непоодинокі випадки, коли проектується закладка нових садів старими і не районованими сортами.

Перехід розсадницьких господарств на вирощування безвірусного стандартного садивного матеріалу, адаптованого до ґрунтових і кліматичних умов конкретної зони, зумовлює необхідність закладення в Україні нових маточних насаджень плодових і ягідних порід, створення маточно-насінневих і маточно-живцевих садів та розсадників по виробництву необхідної кількості саджанців сучасного породно-сортового складу. Тому особливо перспективними

у промисловому садівництві є технології отримання безвірусних базових клонів, оздоровлення їх в культурі *in vitro* і наступне прискорене розмноження класичними та біотехнологічними методами.

Для того, щоб знизити ризик і підвищити ефективність інновацій, необхідно формування економічного механізму вбудовування науки в структуру агровиробництва. Для вибору найбільш ефективних форм і методів інноваційної активності в агропродовольчому комплексі потрібно, насамперед, науково обґрунтований менеджмент, який містив би формування мети і вибір стратегії, підготовку інноваційних проектів, управління проектами та ризиками, персоналом, створенням, освоєнням і якістю нової техніки, а також оцінку ефективності інновацій. Центральне місце при цьому належить вибору мети та інноваційної стратегії. Саме від цього залежить визначення найдоцільніших напрямів економічної і науково-технічної політики, заснованої на довгостроковому прогнозуванні розвитку аграрної сфери при переході до ринку, врахуванні сукупності зовнішніх і внутрішніх факторів, ресурсних обмежень на макро-, мезо- і макrorівнях [3, с. 32–33].

Інноваційна стратегія передбачає використання конкретної переваги підприємства, що базується на принципово новій технології, товарі або їх комбінації. У садівницьких підприємствах шляхом впливу на систему стимулювання інновацій, залучення внутрішніх та зовнішніх джерел інвестицій, можна створити сприятливі умови для впровадження нових технологій. Одним з основних стимулюючих чинників розширення вітчизняного промислового виробництва є всебічна підтримка держави в межах заходів, затверджених СОТ. Особливо важливою є підтримка програм «зеленого» та «жовтого» кошиків, що передбачають заходи не пов'язані з торгівлею і виробництвом, а також заходів внутрішньої підтримки з непрямым впливом, зокрема таких як наукові дослідження, підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, інформаційно-консультаційне обслуговування, сприяння збуту плодоягідної продукції через збирання, обробку і поширення ринкової інформації; забезпечення гарантованого доходу товаровиробникам та удосконалення системи землекористування; сприяння структурній перебудові виробництва; дотації на плодоягідну продукцію; компенсація частини витрат на мінеральні добрива і засоби захисту рослин; цінова підтримка; пільгове кредитування товаровиробників; списання боргів; пільги на транспортування плодоягідної продукції тощо.

Подолання негативних тенденцій та забезпечення сталого розвитку галузі потребує вирішення таких основних завдань садівництва [4]:

удосконалення системи економіко-правового забезпечення галузі, узгодження її з міжнародними стандартами;

активізація інвестиційної політики, зокрема за рахунок розширення доступу виробників плодоягідної продукції до кредитних ресурсів на пільгових умовах;

удосконалення механізму регулювання ринку плодів і ягід, забезпечення умов для формування і розвитку його інфраструктури;

формування ефективних організаційних структур промислового садівництва;

максимальне використання можливостей для прискореного розвитку галузі на основі раціонального розміщення промислових насаджень плодоягідних культур;

виважена сортова політика, що передбачає широке впровадження тільки районованих вітчизняних та зарубіжних сортів на засадах ліцензування;

розвиток розсадницької бази, створення умов для повного переходу виробництва садивного матеріалу плодкових та ягідних культур на безвірусній основі;

впровадження інноваційних технологій виробництва плодів і ягід;

удосконалення системи зберігання та переробки плодів і ягід;

здійснення наукового забезпечення галузі садівництва.

Важливим напрямом поліпшення економічної ситуації в галузі на найближчу перспективу є раціональне використання наявних ресурсів господарств і біокліматичного потенціалу регіонів завдяки впровадженню інтенсивних ресурсозберігаючих технологій вирощування насаджень.

Висновки. Наявність плодово-ягідних насаджень, здатних продукувати необхідну кількість садівницької продукції високої якості, є важливою передумовою ефективного функціонування галузі садівництва, адже обсяги виробництва плодів і ягід визначаються, передусім, динамікою кількісного та якісного складу плодоносних насаджень. Здійснення відтворювальних процесів на основі застосування інноваційних технологій є беззаперечною умовою успішного розвитку садівництва в умовах ринкового середовища його функціонування.

Перспективи подальших досліджень ефективного функціонування галузі садівництва мають бути спрямовані у площину інноваційного розвитку, застосування нових форм організації виробництва, залучення висококваліфікованих спеціалістів, розробку системи інвестиційного забезпечення інноваційних процесів.

Використані джерела

1. Шестопаль О.М. До стратегії відродження та подальшого розвитку вітчизняного садівництва / О. М. Шестопаль // Сад, виноград і вино України. — 2001. — № 5–7. — С. 14–19.
2. Рульєв В.А. Економічні проблеми розвитку садівництва України / Рульєв В. А. — К.: ННЦ ІАЕ, 2004 — 360 с.
3. Інноваційний розвиток аграрного сектору в умовах НТР // Інвестиційні пріоритети епохи глобалізації: вплив на національну економіку та окремі бізнес: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 5–6 бер. 2009 р.). — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. — 107 с.
4. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року. — К., 2008. — 76 с.